

AZ EMLÉKEZÉS MINT REGÉNYFORMA

GAJDOS TIBOR: *Emlékvár*.

Életjel Könyvek 7. Szabadka, 1975.

A gyermek és az ifjú lelki fogékony-sága környezetének hatása iránt általánosan ismert jelenség. A fiatalokban szerzett élményanyag örökre felhalmozódik bennünk és döntően befolyásolja felnőttkori nézeteink alakulását. Sok alkotó igyekszik is műveiben feldolgozni ezeket az élményeket. Gyakran egyszerűen kikivánczolik belőlük, mint ahogyan azt Gajdos Tibor mondja az *Emlékvár* bevezető részében. Ugy érezte, korai élményei olyan tartalmasak, hogy a mai olvasó számára nemcsak érdekesek, hanem talán tanulságosak is. A közlés, az élményanyag elmondásának vágya az, ami írásra készítette.

Nyugodtan állíthatom, hogy van is közölnivalója, regényének tartalma, sőt mondanivalója is van. Nézzük meg, milyen eszközökkel éri ezt el.

Az a benyomásom, hogy az írói üzenet felfedezése az átlagolvasó számára sem jelent nehézséget. Ez nagy értéke a könyvnek, hiszen a közérthetőség olyan előfeltétele a valóban művészi alkotásnak, amelyről az utóbbi időben — sajnos — igen gyakran megfeledkezünk. A közérthetőség alatt természetesen nem a didaktikus egyértelműséget értem, amely ennek a műnek befejező részében eléggé megnyilvánul.

Az *Emlékvár* olvasása nem jelent különösebb szellemi megterhelést. Valamilyen fajta fejlődésregénynek nevezhetnénk talán, hiszen csakhamar nyilvánvalóvá válik, hogy az énregény formán keresztül az író saját fejlődését igyekszik ábrázolni az ösztönélet kibontakozásától kezdve a tudatos világnézet kialakulásáig. A mondandó világosan áll előttünk: egy szegény sorsú gyerek és ifjú megismerkedése a környező világgal, majd a későbbiek folyamán a társadalmi viszonyokkal. A tapasztalatból nyomban leszűri a következtetést, illetve megtalálja a helyét azok között, akik a fennálló társadalmi viszonyokat forradalom út-

ján igyekeznek megváltoztatni a munkásság javára. Ez lenne Gajdos Tibor üzenete.

A kitűzött cél különböző megvalósítási lehetőségeket rejt magában. Ezért joggal felvethetjük a kérdést: hogyan sikerült szerzőnknek a mély mondanivalót művészi módon kifejeznie? A válaszadás már jóval nehezebb, mint a tartalmi mondanivalót illetően, s jóval több elemző munkát igényel, de tanulságos volta miatt igen hasznos.

A lírai hangvételű nyitás után rendkívül aprólékos, realisztikus, szinte balzaci leírást kapunk egy épülettől. Lakóit azonban csak körvonalaikban ismerjük meg. A család rajza már plasztikusabb, de a cselekmény még nem bontakozik ki. Ez a rész erősen emlékeztet egy jól megírt, a szó legnemesebb értelmében vett riportra. Gajdos Tibor, miután ily módon igyekezett hangulatot teremteni, mesélni kezd, azaz leírja a főhős cselekedeteit és gondolatait, és bepillantást nyújt a lakók életébe. Tanúi lehetünk első összeütközésének a felnőttekkel. Aztán az iskolai élmények következnek, a megélhetési nehézségek felismerése, valamint a szokások leírása. Színelőadás a raktárban, betegség, vonzódás a festészethez — ezek a következő állomások, hogy csak a legfontosabbakat emeljük ki. A legnagyobb élmény az elhelyezkedés, a társadalomba való beilleszkedés, a társadalmi játékszabályok felismerése és az öntudat kialakulása. Mindezt az író bizonyos kettősséggel igyekszik megeleveníteni: hol az az érzésünk, hogy valóban egy gyermek vagy ifjú mesél kötetlenül és naivan a körülötte levő világról, hol pedig egy felnőtt próbál szintén nagyfokú naivitással már-már túlzott egyértelműséggel rámutatni a jelenség mögött meghúzódó lényegre. Véleményem szerint ez a mű legnagyobb fogyatéksága az ábrázolást illetően. Az első miatt di-

daktikus ifjúsági regénynek tűnik, a másik miatt pedig nem eléggé erőteljes lírai visszaemlékezésként és túlságosan is tudatos és egyértelműségében bénító fejlődésregényként hat. A múltba való visszatérés irodalmi alkotás esetében tudatos vállalkozás, legtöbbször példa statuálása a ma számára, de ez az *Emlékvárban* nem jut kellőképpen kifejezésre. Olvasásakor főleg a nosztalgikus érzés ragad meg bennünket, a tartalmi üzenet nem elég árnyalt. A szerző előtt szinte minden esemény világos, s ezt velünk is úgy közli. Nincs módunkban a tanulságot önállóan levonni, mivel ezt elvégezte helyettünk. Ez az említett kettős szemszögből való ábrázolásmód következménye. A társadalom bonyolultságának, az emberi lélek mélységének megjelenítése hiányzik ebből a regényből.

Gajdos Tibor a lírai visszaemlékezésnek mint kifejezési formának megfelelően alkotásába bevonja az álmot is és funkciót szán neki. Hősének fejlődése folyamán öt különböző, de egy-egy korszakban makacsul ismétlődő álom jelentkezik. Elképzelése szerint ezeknek mintegy összegeznük kellett volna a korszakok élményanyagát, ki kellett volna fejtenők hőse viszonyulását a valósághoz. Az elgondolás jó, de megvalósítása már kevésbé sikerült, mert az olvasó nem lát szorosabb összefüggést az álmok és a hős valóságélménye között. Úgy rémlik neki, hogy önkényesen jelentkezik és a már felnőtt hős számol

be róluk. Emiatt funkciójuk is megszűnik, idegenül hatnak a regény realisztikus szerkezetében.

Zavarólag hat a műfaji keveredés és az említett belső kifejezési formák diszharmonója is. Hiszen már az eddigiek folyamán is több módon kíséreltem meg művét osztályozni: lírai és nosztalgikus emlékezések, fejlődésregény, éregény, riport, realiztikus regény. Mert mindezek elemei valóban jelen is vannak. Az *Emlékvár* tehát nem egységes alkotás, hanem kissé heterogén ötvözet, amely azonban elsősorban a klasszikus polgári nagyepika hagyományaira támaszkodik.

Mégsem sikertelen vállalkozás. Már utaltam közérthető egyértelműségére — ennek és más tulajdonságainak jóvoltából népszerűvé válhat —, de más pozitív vonása is van. A család életének egy-egy jelenete remek állóképek, s tartósan megmarad az ember emlékezetében. Tiszteletet ébreszt az olvasóban a szerző viszonya a munkához és az egyszerű emberekhez. Hála a nosztalgikus hangvételnek, az emocionális hatás gyakran igazi érzelmi reakciót vált ki. Rendkívül gazdag a felvonultatott szereplők tablója, bár ugyanakkor hiányolható, hogy elmarad ezek plasztikusabb bemutatása.

Az érdekes és közlésre mindenképpen érdemes mondanivaló — bár Európában már elvonulóban van a nosztalgikus hullám — minden bizonytalanságot elvetve kelt majd azokban, akik szeretik az olvasmányos, cselekményes és lírával átszőtt regényeket.

VARGA ISTVÁN

SZÍNMEVÉSZETÜNK MÚLTJA

KÁICH KATALIN: *A zombori színművészet története és repertóriuma 1825—1918.*

Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1975.

Vajdaság színművészetének múltja sokkal több figyelmet érdemel, mint amennyit eddig szellemtörténetünk emlékeinek, fejlődésének feljegyzői: a

színházi emberek, a monográfia művelői, a tetraológusok szenteltek ennek az eddig nálunk igényesebben fel nem dolgozott területnek. Amire hivatkoz-